

ULUSLARARASI SİSTEMDE KÜRESELLEŞME KAVRAMININ TANIMI VE ALGILANMASI ÜZERİNE ELEŞTİREL BİR DEĞERLENDİRME

Bülend Aydın ERTEKİN*

Özet

Uluslararası sistemin incelenmesi esnasında ve günlük yaşamda sıkça kullanılan temel kavramlardan birisi olan küreselleşme kavramının nasıl bir tanımlama ve algılama yarattığının incelenmesi bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Çalışma, temel görüşler çerçevesinde ele alınmakta ve tanımlama ve algılamalara ilişkin kaynaklar çalışmanın sınırlarını oluşturmaktadır. Çalışmada, soyut bir kavramın günlük yaşamda ve uluslararası ilişkilerde somutlaşmasında öncü rol oynayan uluslararası aktörlerin önemli rolünün olduğu görülmektedir.

Ancak, günlük yaşamda sıkça duyulan küreselleşmenin farklı algılanması bir gerçek olduğu gibi, yine küreselleşmenin uluslararası sistemde bir güç unsuru olarak uluslararası aktörler tarafından bir rekabet ve güç gösterisi olarak kullanıldığı sonucuna varılmaktadır. Şüphesiz küreselleşmenin algılanmasının yarattığı farklılıklar ile küreselleşmenin sömürü aracı şeklinde mi? yoksa küreselcilik adı altında günümüz insanının hizmetine mi? sunulduğu muğlak bir algılama yaratmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Küreselcilik, Uluslararası sistem, Uluslararası ilişkiler, Uluslararası aktörler, Algılama, Tanımlama

* Yrd. Doç.Dr., Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Basın ve Yayın Bölümü

A Critical Evaluation on the Perception and the Definition of the Concept of Globalization in the International System

Abstract

This study focuses on finding out what kind of definition and perception have been deduced from the concept of globalization that represents one of the concepts used in the analysis of the international system and in the daily life.

The study is discussed within the framework of the basic ideas, and the resources concerning the identification and the perceptions of the globalization constitute its limits. In this study, it is seen that how the role of international actors is so important in the concretization of an abstract concept in the daily life and in the global relations.

As it is a reel fact that often heard in our daily life, the globalization is differently perceived. However, it is concluded that the concept of globalization is used as a force and a competition means in the international system by the international actors.

Undoubtedly, the differences in the perception of the globalization and the use of the globalization in a form of exploitation or of a globalism dedicated to the service of the human beings make an unclear perception about the concept of globalization.

Keywords: Globalization, Globalism, International System, International Relations, International actors, Perception, Definition

GİRİŞ

Günümüzde küreselleşme çok sık tartışılan ve özellikle de sosyal bilimlerin her alanında etkileri sıkça görülen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun sonucu olarak da sosyal bilimler literatüründe küreselleşmeye ilişkin çok sayıda yorumlar ve tanımlamalar olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada, siyaset biliminin bir alt bilim dalı olan uluslararası ilişkiler dalında, küreselleşmenin uluslararası sistemi önemli ölçüde etkilediği ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Çalışmanın temel varsayımı, küreselleşme olgusunun birçok açıdan uluslararası sistemi etkilediği ancak küreselleşmeye ilişkin tam bir tanım birliğinin olmadığı yönündedir.

Kuzey-Güney bölünmesinden yola çıkılarak ortaya konulan temel hipotez ise; küreselleşmenin ekonomik, siyasi ve kültürel açılardan Kuzey ülkeleri

ULUSLARARASI SİSTEMDE KÜRESELLEŞME KAVRAMININ TANIMI VE ALGILANMASI ÜZERİNE ELEŞTİREL BİR DEĞERLENDİRME

yararına bir eğilim yaratarak(Goldstein-Pevehouse,2011:20), Güney ülkelerinin Kuzey ülkelere olan bağlılığını gittikçe arttırdığı ve dolayısıyla Kuzey'in Güney'e oranla dünya pastasından daha çok pay almasını sağladığıdır.(Goldstein-Pevehouse, 2011:26) Buna bağlı olarak da, Kuzey ülkelerinin gelişmişlik eylemini aktive eden esas dinamiğinin yine Güney ülkelerinin Kuzey ülkelerinin varlığını sürdürmelerinde belirleyici bir güç olarak rol almak zorunda bırakılmışlıklarıdır. Bir bakıma da, kuzeyin zengin sanayileşmiş ülkeleri ile güneyin fakir ülkeleri arasındaki Kuzey-Güney ayrımı küresel düzeyde yapılan bir incelemede çok önemli bir coğrafik unsur olarak sıkça vurgulanmaktadır.(Goldstein-Pevehouse,2009:17) Bu zorunluluğun temelinde, gelişmekte olan ülke konumunda olan Güney ülkelerinin Kuzey'in gelişmişliğine ihtiyaçları olduğu gibi, Kuzey ülkelerinin de neo-kapitalizmin tetiklediği rekabet mücadelesinden dolayı Güney'in ham madde kaynaklarına ve ucuz işgücüne ihtiyaçlarının olması birincil neden olarak karşılıklı çıkar ilişkilerinin ve karşılıklı bağımlılıkların temelini oluşturmaktadır.(Levine, 1996:39; Krasner,1993:301-302) Bu durumda, bir bakıma ülkeler arasında küreselleşme lehine gelişen ya bir bütünleşme (integration) ya da yine tekrardan farklı bir bütünleşmeyi hedefleyen bir dağılma (disintegration) evresi oluşmaktadır.(Cooper,2000:28-39) Uluslararası sistemde, bu evrelerde meydana gelen karşılıklı bağımlılığın gelişmesinde ise Amerikan'ın önemli bir rol oynadığının savunulduğunu ilişkin iddiaların sıkça telafuz edildiğini de unutmamak gerekir.(Minix-Hawley, 1997:140)

Ancak uluslararası sistemde, kimi zaman kalkınmışlık olgusu da bir dizi çelişkiler barındırmaktadır. Bu çelişkiler yumağı en belirgin şekilde teknolojik üstünlüğe sahip ancak ülkelerinde dengeli ve adil bir bölüşümü sağlayan kalkınmanın bölgeler, devlet kurumları ve sosyal katmanlar açısından, sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel ve sosyo-politik boyutlarda tam olarak gelişim ve büyüme sergileyemediği Hindistan, Çin, Brezilya, Meksika ve Türkiye gibi ülkeleri de içine alan bölgelerde görülmektedir.(Goldstein-Pevehouse, 2011:422-431)

Küreselleşmenin Güney ülkeleri için yarattığı diğer önemli bir sorun, Kuzey'in lehine Güney ülkelerinin aşırı borçlanmasıdır. (Goldstein-Pevehouse, 2011:479)

Bu dengesiz yapının sonucunda G-8¹, G-10 veya G-20 ülkeleri olarak adlandırılan ülkelerin Kuzey perspektifinden mi? yoksa Güney perspektifinden mi? değerlendirileceği sorun haline gelmektedir.

Çalışmada, küreselleşme konusunu ele alan belli ölçüdeki literatür taranarak, bilgiler arasındaki farklılıklar ve benzerlikler ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Bununla beraber, hemen hemen her konuda kullanılan bir kavram ve aynı zamanda uygulamasıyla da olay ve olgu olarak nitelendirilebilen küreselleşmenin tanımsal olarak ne ifade ettiği ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

1. KÜRESELLEŞMENİN ALGILANMA AÇISINDAN FARKLILIKLARI

Küreselleşme değişik boyutlarda tanımlanmakta ve algılanmaktadır. İlk evreleri 19.yüzyıl ile başlatılan küreselleşmenin(Scholte, 1998 :17) içinde bulunduğu tarihi evrelere göre, tanım ve algılanmasının da değiştiği görülmektedir. “Küreselleşme, uluslararası ticaret, telekomünikasyon, uluslararası para birimlerinin işletimi, çokuluslu şirketler, teknik ve bilimsel işbirliği, yeni tip ve ölçütlerde kültürel değişimleri, göç ve iltica dalgalarını ve de dünyanın zengin ve fakir ülkeleri arasındaki ilişkileri ihtiva eden birçok eğilimi bünyesinde barındırmaktadır...”(Goldstein-Pevehouse, 2011:19) şeklindeki bir görüş çerçevesinde küreselleşmenin tarihi sürecinin en azından üç ayrı algılanma içinde ele alındığı belirtilmektedir...”(Goldstein-Pevehouse, 2011:19)

Bu algılanmalardan birinci görüşe göre, küreselleşme, ekonomik büyüme ve refahın olduğu küresel pazarı içinde barındıran liberal ekonomik ilkelerin bir meyvesidir.(Goldstein-Pevehouse, 2011:20) İkinci görüşe sahip olan şüphecilere göre, küreselleşme konusundaki bu iddialar gerçek dışıdır. Bu şüpheciler, dünyanın önemli ekonomilerinin Birinci Dünya Savaşı öncesinde olduğu kadar bütünleşemediklerini söylemektedirler. Kuzey-Güney gibi bölgesel ve coğrafi farklılıkların tek bir küresel pazar ile ortadan kalkacağına şüphe ile bakmaktadırlar. Ülkelerin ekonomik bütünleşmesinin tek bir dünya serbest ticaret bölgesi yerine Amerika, Avrupa ve Asya’daki rakip farklı bölgesel bloklara önderlik edebileceğini ifade etmektedirler.(Goldstein-

¹ Örneğin Rusya günümüzde hem Kuzey hem de Güney bloklaşmasının özelliğini taşıyan bir ülke konumundadır.

ULUSLARARASI SİSTEMDE KÜRESELLEŞME KAVRAMININ TANIMI VE ALGILANMASI ÜZERİNE ELEŞTİREL BİR DEĞERLENDİRME

Pevehouse, 2011:20) Üçüncü düşünce okulu, küreleşmeyi şüphecilere nazaran daha derinlemesine irdelerken, liberal ekonomiyi destekleyen görüşe göre de daha belirsiz irdelenmektedir. Bu düşünceye sahip dönüşümcüler ise, devlet egemenliğinin Avrupa Birliği, Dünya Ticaret Örgütü ve diğer yeni kurumlar tarafından çürütüldüğünü söylemektedirler.(Goldstein-Pevehouse, 2011:20)

Ortaya koydukları ve sıkça tartışılan egemenlik kavramı, artık mutlak bir güç olmayıp sadece ülkelerin ellerinde kalan pazarlık unsurudur. Bir ölçüde, geçmişte devletlerin ellerinde tuttıkları pazarlık gücü, gittikçe ülke dışı aktörleri de içermektedir. Bu yüzden küreleşme otoriteyi kendi lehinde güçlendirmektedir. Küreleşme ile ülkelerin gücü ne zayıflamış ne de güçlenmiştir, fakat yeni bir anlayış kapsamında dönüşüme uğramıştır. (Goldstein-Pevehouse, 2011:20)

Diğer taraftan, tüm bu düşüncelerin aksine, Herman E.Daly, küreleşmenin uluslararasılaşma (uluslararasılaştırılma)² ile karıştırıldığını belirtmektedir. Daly'e göre; birçok milli ekonominin küresel ekonomik bütünleşmesinin, serbest ticaret ve serbest sermaye hareketliği ile desteklenen tek bir küresel ekonomiye dönüşümü söz konusu iken, uluslararasılaşma; uluslararası ticaret, uluslararası ilişkiler, antlaşmalar, ittifaklar gibi unsurların çoğalan önemine atıfta bulunmaktadır.(Daly, 2004)

Bu algılama karışıklıkları içinde, incelemelerden elde edilen çıkarsamaya göre küreleşme sosyal, ekonomik, kültürel, ticari, mali, dini, askeri, siyasi ve psikolojik olarak algılanabileceği gibi, kısaca; sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel ve sosyo-politik ana başlıkları altında da ele alınabilir. Ancak, küreleşmenin içinde bulunduğu boyutların ele alınışının uzmanlaşma alanlarına göre farklılık gösterebileceğini göz ardı etmemek gerekir. Buna göre, her uzmanlık alanı, küreleşmeyi kendisi ile ilgili olan ilişkilerin kendisine yaptığı etkiye veya gözlemlerine göre yorumlamaktadır.

Küreleşmenin bu boyutları kendisinin birebir şekillendirdiği varsayımından hareket edildiği takdirde, soyut olan küreleşme kavramı dinamik bir kavram haline dönüşebilmektedir. Küreleşme eğer soyut bir kavram değilse onu somut bir kavram haline getiren merkezi ve lokomotif yapının ne olduğu önem taşımaktadır. Bu bağlamda, küreleşmenin soyut ve somut olmak üzere iki yaklaşım içinde algılanması mümkün olmakla birlikte ayrı bir sorun yaratmaktadır.

² internationalization

Eğer küreselleşme soyut bir kavram olarak nitelendirilirse, onu felsefi ve psikolojik boyutlarda ele alarak, insanlar üzerindeki psikolojik ve sosyolojik etkisinin tartışılması gerekmektedir. Hem çalışmanın hem de uzmanlık alanının sınırlılıkları nedeniyle, küreselleşmenin daha ziyade dış dinamiklerin (dış faktörlerin) etkisi ile somutlaştırılmış ve dünya çapında sosyo-ekonomik, sosyo-politik bir uygulama olduğu savından hareket etmekteyiz.

Her ne kadar bilimsel bir temele dayanmasa da, temsili olarak ele alındığında, küreselleşme tek bir vücut olarak tasvir edilebilir. Ancak bu vücudun birçok beyni olabileceği gibi diğer organları da birden fazla olabilir. Bir bakıma, bu anomali, dünyanın geleceği için korku mekanizması şeklinde görülebileceği gibi, mitoloji de yer alan yine kimi anormal sembollerin zaman zaman iyilik ve cesaret dolu davranışlar ile olayların akışını değiştiren davranışlar şeklinde ortaya çıkarak, bir ütopya dünyasını meydana getirdiklerini unutmamak gerekir. Sonuçta, bunun bir ütopya veya destan olduğu bilinse de, o milletin kültüründe yer alan bir parçayı temsil etmektedir. Diğer bir deyişle, soyutluk değer ve kültürün parçası olarak kabul edildiğinde somut bir hale dönüşmüş olmaktadır. Küreselleşme de tüm eleştirilere karşın bırakın bir milletin, tüm uluslararası sistemin içinde yer alan bir gerçek olmaya başlamıştır ya da artık olduğu söylenebilir.

Küreselleşmenin bir gerçek olgu olarak kabul edildiği bu realpolitika içinde, her ne kadar olumsuzluklar ve eleştiriler olsa da, ister istemez, ulus-devletlerin, uluslararası örgütlerin, çok uluslu şirketlerin ve hatta gündelik yaşamları içinde var olma mücadelesi veren bireylerin de küreselleşmenin bir parçası olduğu görülmektedir.

Bu algılamada, küreselleşme daha ilk başlarda teknolojinin gelişimi, ulaşımın ve iletişimin kolaylaşması anlamlarında yankı bulmakta ve getirdiği çözüm beklentileri ile olumlu karşılanmaktadır. Ancak diğer taraftan, küreselleşme modern dünyanın bir emperyalist devi, kapitalizmin yeni bir sürümü veya aracı olarak tanımlanmaktadır. Her şeyden öte, ulus-devlet ve uluslararası örgütlerin egemenliklerine onların karar mekanizmalarına etki ederek, yol haritalarına, kalkınma planlarına ve hatta dış politikalarına (diplomasilerine) dolaylı ve dolaysız yoldan yöne vermekte veya açıkça müdahale ettiği algısı da sıkça tanımlanmaktadır.

Esas itibarıyla, küreselleşmeye yönelik algılamaların çokluğu ya küreselleşme tanımlarını çoğaltmakta ya da var olan değişik küreselleşme tanımları küreselleşmeye yönelik farklı algılamaların ortaya çıkmasına neden

ULUSLARARASI SİSTEMDE KÜRESELLEŞME KAVRAMININ TANIMI VE ALGILANMASI ÜZERİNE ELEŞTİREL BİR DEĞERLENDİRME

olmaktadır. Bu durum ise, tümevarım veya tümdengelimle ilişkin mantık polemiklerinde yaşandığı gibi bir ikilem yaratarak, yorumlama, algılama ve tanımlama metotlarını çoğaltmaktadır. Bunun doğruluğunu sadece tanımların çokluğuna ve küreselleşmenin ekonomik, finansal, ticari, politik ve kültürel düzeydeki boyutlarına bakarak söyleyebiliriz.

2. KÜRESELLEŞME Mİ? YOKSA KÜRESELÇİLİK Mİ?

Küreselleşme ile ilgili bir tanım birliği olmaması, küreselleşme ile ilgili tanımların birçok boyutta ve düzeyde tanımlanmasına neden olmaktadır. Her bilim dalı da kendi bilim dalını temel alarak küreselleşme kavramını veya olgusunu değişik açılardan tanımlama yoluna gitmektedir. Oysa esas tanımlama yanılığısı, Ritchie'e göre bugünün küreselleşme olgusunun küreselcilik olgusu ile karıştırılmış olmasından ileri gelmektedir. Kısaca, küreselleşme ile küreselcilik arasında bir dizi çelişkiler yumağı mevcuttur. Küreselleşme karşıtı tepkili konuşmalar olmakla birlikte küreselleşmeye yönelik olarak çok az sayıda ayaklanma ve kamusal tartışma mevcuttur. (Ritchie, 2001)

Ritchie'ye göre ; "...[k]üreselcilik olarak adlandırılan inanç, küreselleşme olarak adlandırılan bir sürü ticari uygulama ile yüz yüze geldiğinde karışık hale gelmektedir. Küreselcilik ve küreselleşme benzer bir çağrışım yapmaktadır, fakat yakından bakacak olursak açıkça bunların zıt olduğunu görürüz. Küreselleşmeyi, şirketlerin dünyanın dört bir tarafındaki paralarını, fabrikalarını ve ürünlerini ucuz işçilik ve ham madde ile tüketici, çalışma ve çevre koruma kanunlarını görmezlikten gelen veya terk eden hükümetlerin arayışı içinde en fazla hızda bir yerden bir yere taşıyabilme işlemi olarak tanımlayabilirim...Aksine, küreselcilik dünyanın ve onun tüm insanlarına karşılıklı saygı ve özen gösterilmesinin kalıcılığını gerektiren kırılğan bir gezegeni paylaşma inancıdır..." (Ritchie, 2001)

O halde modern (çağdaş) dünyanın yükselen değerleri olarak aksettirilen insanlık, insani değerler, insan hakları gibi kavramların savunucusu eğer işlevi ve yapısı küreselleşme içinde eritilen ve bugün varlığı bile felsefi düzeyde bir tartışma konusu olan bir küreselcilik anlayışına mal ediliyorsa, savunucu konumunda olan küreselleşme ile çözüm nasıl sağlanacaktır? Yukarıda da belirtildiği gibi, günümüzde küreselleşme kavramı devlet kavramının ifadesi esnasında referans olarak kullanılan görünmez bir elden de öte, neredeyse görünmez bir vücudun (insanın) soyut ifadesi şekline dönüşmüş durumdadır.

Uluslararası sistemde küreselleşmeye genel veya kısmi açıdan bir tepki olsa da kabul gören inanış (düşünce veya eylem) günümüz uluslararası ilişkilerinin tüm aktörleri ile (ulus-devletler, uluslararası örgütler, çok uluslu şirketler ve bireyler) küreselleşmenin parçasını teşkil ve temsil etmeleridir.

Küreselleşme tanımı daha çok uluslararası sistemi kendi renkleri ile renklendirme ve kendi politikalarına göre yönlendirme stratejisi olarak görülmelidir. Tanımlamalar kimi zaman birbirinin bir eklentisini oluşturduğu gibi kimi zaman da eleştirel bir temelde olabilmektedir. Küreselleşmeye ilişkin algılamalar ise, yandaş veya karşıt görüşler oluşturabildiği gibi kimi zamanda küreselleşmenin daha iyi işleyebilmesi Stiglitz'in (Stiglitz, 2003) de söylediği gibi, küreselleşmenin kendisine değil organlarına yönelik de olabilmektedir. Stiglitz'in vurguladığı gibi küreselleşmenin can damarı konumunda olan Uluslararası Para Fonu (UPF/IMF), Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) gibi organların yanlış yönetilmesinin önüne geçilmesi ile küreselleşmenin daha iyi yönetilmesi mümkün olabileceği düşüncesi temelde hâkim olan etkili bir düşünce sistematiğini oluşturmaktadır. (Stiglitz, 2003 : 214-215)

İnsani boyutta düşünüldüğünde, küreselleşme “vahşi kapitalizm” (savage capitalism), “deli (çılgin) kapitalizm” (mad capitalism) in yeni yüzü veya diğer bir benzetme ile, sadece zenginlerin katılabildiği ve kendi aralarında çok kazanıp çok kaybettikleri bir “gazino kapitalizm”ine (Susan Strange, 1986) benzetilebileceği gibi, küreselleşmeden vazgeçmek ise, okyanusta gemi ile seyahat ederken fikir değiştirip ıssız adaya yerleşme düşüncesine kapılmaya benzetilebilir. Daha fazla kazanmayı ve sövmürmeyi hedefleyen kapitalizmin, küreselleşmeyi bir araç olarak kullanması tam olarak engellenemezse de, bu duruma klasik liberalizm devrindeki gibi, “bırakınız yapsınlar (laissez-faire) bırakınız geçsinler” mantığı ile yaklaşılmalıdır. En azından küreselleşme içinde var olmaya çalışılıyorsa, 21.yüzyılın değer yargıları içinde bile maksimum düzeyde eşitlik ve adalet veya en azından optimal düzeyde bir yaklaşım sergilenmesi doğal bir hak talebi olarak ifade edilebilir. İstenilen haklar ve eşitlik talepleri de gelişmişlik düzeylerine göre ülkeden ülkeye veya toplumdan topluma değişim göstermektedir. Bu durumda, sosyal adaletin birey ve toplum tarafından talep edilmesinden öte, bu taleplerin bireye ve topluma devlet tarafından nasıl sunulduğu önem taşımaktadır. Diğer bir deyişle de, teorikte hemen hemen her devletin kabul ettiği sosyal adalet ve eşitlik

ULUSLARARASI SİSTEMDE KÜRESELLEŞME KAVRAMININ TANIMI VE ALGILANMASI ÜZERİNE ELEŞTİREL BİR DEĞERLENDİRME

kavramlarının küreselleşme çağında pratikte devlet tarafından nasıl hayata geçirildiğine ve gerçekleştirildiğine bakılmaktadır.

Temel sorun eğer ulus-devlet niteliğindeki aktörlerin ve bu aktörleri temsil eden devlet adamlarının çözüm üretememesi ve kurumsallaşan küreselleşmenin taleplerini yerine getirememesi durumunda, bireylerin nasıl bir çözüm bulacakları sorusu bir çözümsüzlük yaratmaktadır. Küreselleşmenin aktörlerinden birisini oluşturan bireyler, küreselleşmeyi besleyen en önemli araç olarak tanımlanırken, yine aynı bireyler küreselleşme realitesi karşısında en zayıf halkayı oluşturmaktadır.

Özetle küreselleşme, sosyolojik boyutta; toplumlara, ekonomik boyutta; dünya ticari ilişkilerinin uygulamasına, kültürel boyutta; ülke, bölge ve dünya medeniyetlerine, siyasi boyutta; ülkelerin siyasi yapısına ve devletlerarası ilişkilerin şekline ve hatta askeri boyutta güvenlik, savunma ve saldırı kavramlarının yeniden tasarlanmasına iç dinamikleri de harekete geçirerek içsel açıdan katkıda bulunan veya dış dinamiklerin etkisi ile dışsal açıdan doğrudan veya dolaylı olarak mevcut içyapıya etki eden şüphe götürmez bir gerçektir. Bu durum, merkez kaç sisteminden çok, dış etkenlerin ulus-devlet veya toplumlar üzerinde doğrudan doğruya bir baskı oluşturması şeklinde de düşünülebilir.

Bu boyutların ışığında ve yukarıda görüşlerine yer verdiğimiz Ritchie'nin tanımlamasından yola çıkıldığında, iki olgu ile karşılaşılmaktadır. Bir tarafta, idealizm ve hümanizm çerçevesi içinde düşünülmüş ve hatta sol terminolojideki internasyonal iması ile sosyalizm ile ilintilendirilmeye çalışılmış veya onun bir uzantısı şeklinde hayal edilmiş olan küreselcilik anlayışı bulunmaktadır. Diğer tarafta ise, küreselcilikten uzaklaşmış ve kendi objektiflerini savunma mekanizması içinde kesin çizgilerle belirleyen günümüzde mevcut olan ve daha ne kadar süreceği bilinmeyen küreselleşme olgusu anlayışı bulunmaktadır..

Esas itibarıyla, Ritchie'nin aksine küreselcilik sürecinin hiç olmadığını ve baştan beri tüm dünyanın özellikle sanayileşme sürecinde ve sonrasında kapitalizmin diğer giysilerinden birisi olan küreselleşme biçimine büründüğü ve araç olarak da “yenidünya düzeni”(Yetiv, 1997: 16) terminolojisini kullandığı birçok yazar tarafından söylenmektedir. Doğal olarak, küreselleşme veya onun temel aracı olan “Yeni Dünya Düzeni (YDD)”nin büyük satranç tahtasındaki³

³ Bu terim bu konudaki çalışmalarından dolayı Zbigniew Brzezinski'ye atfedilebilir. Bkz. Zbigniew Brzezinski (1997), *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*, New York: Basic Books

oyuncuları yine hiçbir değişiklik olmadan uluslararası aktörler için kendi vizyonlarını, stratejilerini, beklentilerini, etki ve tepki dalgalanmalarını uyguladıkları ve uygulattıkları oyun sahasını yaratmaktadırlar. Bu aktörler ise, yukarıda belirttiğimiz gibi, küreselleşmenin parçasını teşkil eden ulus-devletler, uluslararası örgütler, uluslararası trans-nasyonal birliktelik ve gruplar, çok uluslu şirketler ve uluslararası sisteme etki eden şahsiyetler ve tüketim temeli üzerinde yaşayan bireylerin rol almasından oluşan küresel dünyamızın çıkar gruplarını oluşturmaktadırlar. Kimi yazarlara göre, küreselleşmenin bir bakıma sanki “vahşi kapitalizm” adına varlığını sürdürmesindeki ana sorumluların, kimilerine göre “Uluslararası Para Fonu (UPF/IMF), Dünya Bankası” (Stiglitz, 2003) veya kimilerine göre de çokuluslu şirketler olduğu açıkça beyan edilmektedir.

3. KÜRESELLEŞMENİN AKADEMİK TANIMLARI

Akademik tanımlar farklı disiplinlerin, ekollerin ilgi ve araştırma sahalarına göre değişebilmekte ve küreselleşmenin algılanma biçimlerine uygun tanımlamalar yapılmaktadır. Küreselleşme, uluslararası sistemdeki sorunların nedeni olarak görüldüğü gibi uluslararası sistemde aktif olan veya temel taşlarını oluşturan bazı temel aktörlerin de küreselleşmeyi etkilediği ve yönlendirdiği vurgulanmaktadır.

Alan Rugman, küreselleşmeyi, doğrudan dış yatırımlar (DDY)’a engaje olmuş çokuluslu şirketler (ÇUŞ)’in aktiviteleri ve milli sınırların ötesinde değer yaratan iş ağlarının gelişimi olarak tanımlamaktadır.(Rugman, 2001: 4) Anthony Giddens ve John Tomlinson gibi sosyologlar küreselleşmenin ekonomik bazda yapılacak olan tanımının çok dar kapsamlı olacağı kanısındadırlar.(Rugman, 2001: 4) Giddens ve Tomlinson, küreselleşmenin çok boyutlu olduğuna inanmaktadırlar. Gerçekte de, küreselleşme, ekonomi, politika, kültür, teknoloji, ve başka diğer alanlar kapsamında ele alınan eşzamanlı ve kompleks süreç ile ilintili terimler ile daha iyi anlaşılmaktadır.(Tomlinson,1999 :16; Rugman, 2001: 4) Küreselleşmenin, dünyanın modern toplumsal, kültürel ve politik sorunlarını yarattığı ve çok uluslu şirketlerin etkilerinin bu sorunların bir parçası olduğu ileri sürülebilir.(Rugman, 2001: 4-5) Bu çerçevede ele alındığında, küreselleşmenin gelişimi ÇUŞ’lere bağlıdır. Küresel ekonomi, DDY ile aktif hale gelmektedir. Politize olan DTÖ ve IMF gibi kuruluşlar küreselleşmenin gelişimini

ULUSLARARASI SİSTEMDE KÜRESELLEŞME KAVRAMININ TANIMI VE ALGILANMASI ÜZERİNE ELEŞTİREL BİR DEĞERLENDİRME

engellemektedirler. DTÖ, HDÖ⁴ önem vererek ÇUŞ'lerin dünya ekonomisine olan katkısını görmemezlikten gelmektedir.(Rugman, 2001) Hemen hemen Rugman gibi düşünen, Grieco ve Ikenberry'e göre ise, IMF, DB, DTÖ gibi kuruluşlar küreselleşmenin temel kaynaklarını oluşturmaktadırlar. Diğer taraftan, ÇUŞ'ler de DDY ile küreselleşmeye katkı sağlamakta, böylece küresel para akışları dünya ekonomik sistemini canlandırmaktadır.(Grieco & Ikenberry, 2002)

Ancak her şeye rağmen, Stiglitz'in ortaya koyduğu gibi, küreselleşme kötü bir olay değildir, ancak küreselleşmenin hayal kırıklığı yaratması, DTÖ, DB ve IMF gibi küreselleşmenin can damarını oluşturan kuruluşların yanlış yönetilmesinden ileri gelmektedir.(Stiglitz, 2003)

Küreselleşme, ülkelerin dünya pazarında yaygın bir şekilde yer aldığı büyük bir eğilim olarak nitelenirken(Roskin ve diğerleri, 2010: 349) yine belli görüşlere göre de zaten binlerce yıldan beri devam etmekte olan ve ticaretten başka bir şeyi ihtiva etmeyen bir terim olarak görülmektedir.(Roskin, 2011:499)

Sonuç olarak, yoğun bir küreselleşme tanımlaması ile karşı karşıya kalınmaktadır. Bu tanımlamalar esnasında, bir tanım sahibinin kendi tanımı içine başka bir tanımı referans olarak katarak kendi tanımını destekler mahiyette zenginleştirdiği veya farklı bir görüşü ortaya koyarak aynı tanım içinde bilinçli olarak bir ikilem yarattığı görülmektedir.

Bu yüzden, küreselleşmenin kişisel temelde bile tam bir tanımının olamayacağı ve tam bir tanıma oturmamış küreselleşmenin de herkes için farklı bir şeyler ifade edebileceği yönünde bir kanıya ulaşılmaktadır. Örneğin, küreselleşmenin sonunun geldiği savı üzerinde duran James, 20.yy krizlerinin 21.yy'daki küreselleşmeyi sona erdirdiğini ve 21.yüzyılda var olan küreselleşmenin daha ziyade çatışma, yeni korkular ve sorunlar ile dolu olduğunu ifade etmektedir. Neoliberalizm, turbokapitalizm, kumarhane kapitalizmi, düzensiz kapitalizm, saf kapitalizm, Anglo-Sakson ekonomisi deyimleri de küreselleşme kavramı ile eşdeğerde anılan adlandırmalardır.(James, 2002)

Bu tanımlama derinliği içinde, küreselleşmeyi ülkelerinin milli güvenlik kavramı ile ilintilendiren ve buna yönelik çıkarsamalarda bulunan akademisyen ve araştırmacılar da bulunmaktadır. Bunlar içinde yer alan Lodal'a göre, küresel sistemde dünya barışını koruyan tek güç Amerika Birleşik Devletleri (ABD) dir.

⁴ Hükümetlerdışı örgütler

Küresel sistemde tek güç ABD olması sebebi ile de, küresel sistemin sorumluluğu yine ABD'ye aittir.(Lodal, 2001) Lodan'ın bu görüşü Nye tarafından da desteklenmektedir. Nye de, "...bugünün küreselleşmesi Amerikan merkezlidir" (Nye, 2002:80) ve günümüzdeki küreselleşme tamamen Amerikan politikalarının katkısı ile oluşmuş olup her şey Amerikan'ın gücüne bağlıdır.(Nye, 2002) Nye'nin bu görüşlerinden çok daha önce belki de onun görüşlerini etkileyen Ambrose ve Brinkley'in ilkini 1971'de yayınladıkları "Amerikan Dış Politikası 1938-1970" adlı eserin 1997'de yayınlanan revize edilmiş sekizinci baskısı ile adının "Küreselleşmenin Doğuşu: Amerikan Dış Politikası 1938-1970 (Rise to Globalism: American Foreign Policy Since 1938)"(Ambrose-Brinkley, 1997) şeklini aldığını görmekteyiz. Bu duruma, Chomsky gibi muhalif bazı bilim adamlarının Amerikan dış politikalarına eleştirel bakış açıları ile yaklaşmış olsa da, Ambrose-Brinkley ve Nye'nin görüşlerine dayanılarak yapılacak çıkarsamaya göre, küreselleşmenin omni-present yapısının kontrolüne, küreselleşmenin beyin yapısına ve şematik organlarına sahip olan Amerika Birleşik Devletlerinin hâkim olduğunu söyleyebiliriz. Ancak bu hâkimiyetin daha ne kadar süreceği belli değildir.

Diğer taraftan, yukarıdaki tanımlamalara bağlı kalmadan, farklı küreselleşme tanımlarının verilmesi küreselleşme üzerindeki yorumların zenginleşmesi açısından önem taşımaktadır. Örneğin, çeşitli tanımlara yer veren, Scholte'nin atıfta bulunduğu Martin Albrow (1990)'a göre "Küreselleşme, dünya insanların tek bir dünya toplumu ve küresel toplum biçimini aldığı tüm bu süreçlere işaret etmektedir."(Scholte, 1998: 15) Anthony Giddens (1990) göre ise, küreselleşme tüm dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin bir yoğunlaşmasıdır ve uzak yerleşim birimlerinde meydana gelen olayların etkisi ile yerel olaylar şekillenmektedir. (Scholte, 1998: 15)

Emanuel Richter de küreselleşmeye olumlu bakanlar arasında yer almaktadır. O küreselleşmenin daha önceleri farklı ve izole olmuş toplumları karşılıklı bağımlılık ve "tek dünya" birliği içinde bu gezegende kaynaştırdığını ifade etmektedir. (Scholte, 1998: 15) Onun gibi olumlu düşünen Rosabeth Moss Kanter (1995) göre, küreselleşme sayesinde, dünyamız fikirlerin ve ürünlerin her yerden ve anında temin edileceği küresel bir alışveriş merkezi olmuştur. (Scholte, 1998: 15) Bu tanımlardan çıkarsama ile küreselleşmenin tam anlamıyla olumlu görüldüğü söylenemez. Aksine, Martin Khor (1995), açıkça küreselleşmenin, Üçüncü Dünya ülkelerinde bir kaç yüzyıldan beri

ULUSLARARASI SİSTEMDE KÜRESELLEŞME KAVRAMININ TANIMI VE ALGILANMASI ÜZERİNE ELEŞTİREL BİR DEĞERLENDİRME

sömürgeleşme olarak tanımlanan bir olay olduğunun altını çizmektedir. (Scholte, 1998: 15)

Robert Cox (1994)'un tanımı ise bize bir anlamda küreselleşme - ulus-devlet ve ulus-devlet egemenliğinin küreselleşmenin aktörlerine devrine ilişkin çatışmaları hatırlatmaktadır. Cox'un ifadesiyle, küreselleşmenin etkisiyle üretim uluslararasılaştırılmıştır. (Scholte, 1998: 15)

Bunun yanı sıra, "...yeni uluslararası iş bölümünü, Güneyden Kuzeye yeni göç dalgalarını, bu süreçleri hızlandıran yeni bir rekabet ortamını ve devletleri küreselleşen dünyanın ajansları haline dönüştürerek devletin uluslararasılaştırılmasını içermektedir." (Scholte, 1998:15)

SONUÇ

Yukarıda yer alan tanım, algılama ve karşılaştırmalar ışığında, küreselleşme esas itibarıyla bir uygulama metodu ve bir yaşam biçiminin uluslararası sistemde hâkim olan lider kapitalizm ideolojisine göre tatbik edilmesidir.

Günümüzde ve muhtemelen çok uzun bir süreç içinde devam edecek olan küreselleşmenin sistemleşmesi onun sistemleşmesinde rol oynayan aktörlerin varlığına ve devamlılığına (birey, gruplar, toplumlar, uluslar, uluslararası örgütler, çokuluslu şirketler ve hatta sivil toplum kuruluşları), onlara konum ve düzeylerine göre güç vermesine, rol yüklemesine ve güçlerini korumaya devam etmesine bağlıdır.

Bir bakıma, küreselleşme bir yaşam biçimidir demek de, onu tek bir tipe indirgemektir. Oysa küreselleşmenin etki gücü ve bu güç doğrultusunda şekil alan aktörlerden her biri yine küreselleşmenin istediği role göre uluslararası sistem içinde bu uygulama, algılama ve rollerine uygun davranışlarını sürdürmektedirler.

Ayrıca, küreselleşmenin aktörleri arasında tamamlayıcı roller ve davranışlar olabileceği gibi aktörler tarafından kültürel ve ekonomik düzeylerde farklı algılanmalar ve uygulamalar da mümkündür.

Bu çerçeve içinde, bir toplumu oluşturan bireyler veya uluslararası sistemi oluşturan uluslar kültürel olarak küreselleşmenin ortaya koyduğu değer yargılarını ve tüketim biçimlerini benimserken, diğer taraftan, bu değer yargılarının ve tüketim biçimlerinin uygulanmasında çokuluslu şirketler ve ulus-devletler öncü rol oynayabilmektedir. Ancak bu uygulama, örneğin kültürel düzeyde birbirini tamamlayıcı bir etki-tepki süreci olarak uyumlu bir

davranış süreci olarak devam edebileceği gibi ekonomik düzeyde bireyin (veya toplumun) tüketim davranışına karşı etki-etkilenmeme veya etki-karşı tepkide bulunma gibi istenilen davranışa karşı ters tepki süreci şeklinde de sonuçlanabilir. Ancak meydana gelen veya gelebilecek küreselleşme taleplerine karşı tepkilerin tümünün sayısal oranda sınırlı veya dar kapsamlı kalması mevcut olan tepkilerin varlığını yadsımamakla birlikte oluşturdukları potansiyelin etki gücünün zayıflığı nedeni ile önemsiz kalmaktadır. Şüphesiz bu olumsuzluk 21.yüzyılda başka bir küresel oluşum veya cepheleşme olmadığı sürece etkisizliğini sürdürecektir. Ancak oluşabilecek başka bir küresel yapılanmanın, yeni bir küreselleşme oluşturacağı ve yerine geçerek tekrardan küreselleşme veya ona eş değerde bir tanımlama ile kavramlaştırılacağı çok açık bir şekilde öngörülebilir.

KAYNAKÇA

Ambrose, Stephen E.- Brinkley, Douglas G. (1997), **Rise to Globalism : American Foreign Policy Since 1938**, eighth revised edition, NewYork, Penguin Books

Brzezinski, Zbigniew (1997), **The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives**, New York: Basic Books

Cooper, Robert (2000), "Integration and Disintegration", **Globalization, Power, and Democracy**, (Ed.by. Marc F.Plattner-Aleksander Smolar), The Johns Hopkins University Press, Baltimore00

Daly, Herman E. (August 15, 2004) "Population, Migration, and Globalization", WorldWatch Institute, (Çevrimiçi) <http://www.worldwatch.org/node/559> , 6 Kasım 2010

Grieco, Joseph M.- Ikenberry, G.John, (2002), **State Power And World Markets, The International Political Economy**, New York, W.W. Norton & Company

James, Harold (2002), **The End Of Globalization: Lessons From The Great Depression**, Cambridge, Harvard University Press

ULUSLARARASI SİSTEMDE KÜRESELLEŞME KAVRAMININ TANIMI VE
ALGILANMASI ÜZERİNE ELEŞTİREL BİR DEĞERLENDİRME

Joshua S.Goldstein-Jon C. Pevehouse (2011), *International Relations*, Ninth edition, Boston, Pearson Longman

Joshua S.Goldstein-Jon C. Pevehouse (2009), *Principles of International Relations*, New York, Pearson Longman

Krasner, Stephen D. (1993),“ **Economic Interdependence and Independent Statehood**”, **States In A Changing World**”, (Ed.by Robert H.Jackson-Alan James), London, Clarendon Press

Lodal, Jan (2001), **The Price of Dominance: The New Weapons of Mass Destruction and Their Challenge to American Leadership**, New York, Council on Foreign Relations Press

Minix, Dean A. – Hawley, Sandra M. (1997), **Global Politics**, West/Wadsworth, Washington

Nye, Joseph S. (2002), **The Paradox Of American Power**, Oxford, Oxford University Press

Levine, David P. (1996), “**Global Interdependence and National Prosperity**”, **U.S. Trade Policy and Global Growth : New Directions in the International Economy**, (Ed.by Robert A. Blecker), Armonk, New York, Economic Policy Institute

Ritchie, Mark “Globalization vs. Globalism”,*International Forum Globalization*, (Çevrimiçi)

<http://www.itcilo.it/english/actrav/telearn/global/ilo/globe/kirsh.htm>,

6 Aralık 2010

Roskin, Michael G.-Cord, Robert L.-Medeiros, James A.-Jones,Walter S., (2010), **Political Science**, Eleventh edition, New York, Pearson Longman

BÜLEND AYDIN ERTEKİN

Roskin, Michael G. (2011), **Countries and Concepts : Politics, Geography, Culture**, Eleventh edition, New York, Pearson Longman

Rugman, Alan (2001), **The End of Globalization**, New York, Amacom

Scholte, Jan Aart (1998), **“The Globalization of World Politics”, The Globalization of World Politics, An Introduction to International Relations**, (Ed.by. John Baylis-Steve Smith), Oxford, Oxford University Press

Stiglitz, Joseph E. (2003), **Globalization and Its Discontents**, New York, W.W.Norton Company

Tomlinson, John (1999). **Globalization and Culture**, Cambridge, Polity Press

World Bank (2002), Globalization, Growth, and Poverty: Building an Inclusive World Economy, A copublication of the World Bank and Oxford University Press, New York

Yetiv, Steve A (1997), **The Persian Gulf Crisis**, Westport, Greenwood Press